

DOM PRZYTUŁKU TOWARZYSTWA św. WINCENTEGO á PAULO

(PÓŹNIEJSZE KINO „WRZOS”)

PRZY ul. JANA ZAMOYSKIEGO 50 W KRAKOWIE.

ROZPOZNANIE HISTORYCZNE I WALORYZACJA OBIEKTU

opracowanie: mgr Katarzyna Biecuszek

Kraków, sierpień 2016 r.

SPIS TREŚCI

I	WSTĘP.....	s. 3
II	IDENTYFIKACJA OBIEKTU.....	s. 4
III	KALENDARIUM.....	s. 5
IV	HISTORIA BUDYNKU.....	s. 6
V	OPIS.....	s. 13
VI	WALORYZACJA Z WYTYCZNYMI.....	s. 17
VII	ILUSTRACJE ARCHIWALNE.....	s. 22
VIII	DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA.....	s. 32

I WSTĘP

Niniejsze opracowanie stanowi rozpoznanie nawarstwień historycznych z uwzględnieniem przekształceń i waloryzacją dawnego Domu przytułku Towarzystwa św. Wincentego á Paulo w Podgórzu przy ul. Jana Zamoyskiego 50 w Krakowie, zbudowanego pod koniec I. 80. XIX w., a w 1956 r. przebudowanego na kino „Wrzos”.

Literatura oraz materiały archiwalne dotyczące „Domu przytułku” są dosyć skąpe. Podstawowym źródłem informacji historycznych jest fascykuł znajdujący się w aktach Archiwum planów Budownictwa Miejskiego w Krakowie w Archiwum Narodowym w Krakowie, Oddział V (ABM ul. Zamoyskiego 50, f. 1029). Zbiór ten zawiera część korespondencji urzędowej pomiędzy Gminą miasta Podgórza a Towarzystwem św. Wincentego á Paulo z okresu budowy domu tj. z l. 1887-1889 i z l. 90. XIX w.; są to wnioski, pisma, pozwolenia budowlane (brak projektów architektonicznych) oraz korespondencja pomiędzy Gminą miasta Krakowa a Towarzystwem z okresu przebudowy w l. 1924 i 1925 z projektami, a także dokumentacja projektowa dotyczącą przebudowy budynku na kino „Wrzos” z 1956 r. Ponadto przeprowadzona została kwerenda w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie (teczka adresowa obiektu oraz tzw. „biała karta” zabytku opracowana w 1974 r. przez J. Jurczak) jak również kwerenda w Archiwum Urzędu Miasta Krakowa.

Dokumentacja ta została sporządzona na zlecenie Teatru KTO w związku z planami adaptacji budynku na nową siedzibę teatru.

II IDENTYFIKACJA OBIEKTU

1. **Rodzaj zabytku:** Dom Przytułku Zgromadzenia św. Wincentego á Paulo, późniejsze kino „Wrzos”.
2. **Lokalizacja:** ul. Jana Zamoyskiego 50 w Krakowie, na działce nr 403 obręb 12 jednostka ewidencyjna Podgórze.
3. **Czas powstania:** 1887-1889, przebudowy: 1924-1925, 1956, 1975.
4. **Autor:** budowa – brak danych, przebudowa 1924-1925 – koncesjonowany budowniczy Antoni Dostał, przebudowa 1956 – inż. arch. Jan Czarnecki.
5. **Formy ochrony:** Budynek jest ujęty w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków i objęty ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla obszaru „Stare Podgórze – Kalwaryjska”. Położony na terenie układu urbanistycznego Podgórza, który jest wpisany do rejestru zabytków pod nr A-608 decyzją z 26.10.1981 r. oraz na obszarze uznanym Zarządzeniem Prezydenta RP z 8.09.1993 r. za pomnik historii.
6. **Właściciel:** Gmina Miejska Kraków, w użytkowaniu Teatru KTO.

III KALENDARIUM

- ok. 1886 r. Gmina miasta Podgórza przekazała Konferencji Podgórskiej Towarzystwa Świętego Wincentego á Paulo teren pod budowę przytułku przy ul. Jana Zamoyskiego.
- 26.06.1887 r. Pozwolenie na budowę przytułku.
- 24.07.1889 r. Zezwolenie na zamieszkanie domu.
- 1895 r. Budynek otynkowano.
- 26.03.1896 r. Zezwolenie na ogrodzenie posesji.
- 11.1924 r. Zezwolenie na wykonanie wodociągu oraz na adaptację wnętrza wraz z dobudową „orkiestry oraz sieni z nyżą” w tylnej części budynku wg proj. Antoniego Dostala
- 30.12.1925 r. Pozwolenie „na wybudowania szopy i wychodków” wg proj. Antoniego Dostala
- 9.06.1954 r. Pozwolenie na przebudowę przytułku i adaptację na kino „Wrzos” wg proj. Jana Czarneckiego
- 22.12.1956 r. Odbiór robót
- 23.12.1956 r. Uruchomienie kina.
- 25.02.1957 r. Oddanie budynku do użytku.
- 1974 r. Remont kina z przebudową elewacji frontowej.
- 2004 r. Remonty budynku prowadzone przez użytkownika tj. Dom Kultury Podgórze, który wprowadził Podgórski Ośrodek Sztuki Filmowej „Wrzos”
- 2012 r.
- 08.2016 r. Nowym użytkownikiem budynku zostaje Teatr KTO

II HISTORIA OBIEKTU

Ok. 1886 r. z rozległej działki o nr katastralnym 719/1, położonej przy ówczesnej ulicy Kościelnej, zwanej też Łagiewnicką, a obecnie Jana Zamoyskiego, została wydzielona część o powierzchni 413 sążni. Działkę tę Gmina miasta Podgórze przekazała Konferencji Podgórskiej Towarzystwa Świętego Wincentego á Paulo¹ pod budowę przytułku.

1 kwietnia 1887 r. Towarzystwo złożyło do Magistratu Podgórze projekty budowy parterowego domu, na które 26.06.1887 r. uzyskano zezwolenie budowlane z zastrzeżeniem „(...) aby wzmiankowanej budowie odpowiednia głębokość fundamentów, jakoteż grubość murów parterowych zachowana była, tak, iżby na przyszłość pod budowę wzniesienia piętra posłużyć mogły (...)”². Ponadto Towarzystwo zostało zobowiązane do wykonania przed budynkiem „trotuaru z pieńków pruskich” o szerokości 2 m.

Po prawie dwóch latach prac budowlanych powstał parterowy, murowany budynek z „dwoma izbami na poddaszu”, w pierzei zabudowy, na rzucie prostokąta zbliżonego do kwadratu, o wymiarach ok. 17x18,5 m. Zezwolenie na zamieszkanie domu zostało wydane 24.07.1889 r.

Za wyjątkiem mapki sytuacyjnej nie zachowały się żadne rysunki projektowe z okresu budowy przytułku. Wygląd budynku w I. 80. XIX w. można jednak odczytać z bardzo dużą dozą prawdopodobieństwa z rysunków projektowych z I. 20. XX w., ponieważ przekształcenia dotyczyły wówczas wyłącznie dobudowy partii tylnej oraz niewielkich zmian wewnątrz.

¹ Konferencja Stowarzyszenia św. Wincentego á Paulo została założona w 1833 r. przez bł. Fryderyka Ozanama. Na ziemiach polskich Towarzystwo powstało w 1849 r. na Śląsku. W 1991 r. reaktywowano pierwszą powojenną konferencję w Warszawie (za: *Wybór źródeł do historii Towarzystwa św. Wincentego á Paulo na ziemiach polskich*, ks. W. Unimski.

² ANK ABM ul. Zamoyskiego 50 f 1029.

Budynek był nakryty dachem dwuspadowym, jego wysokość w partii frontowej, gdzie mieściły się wspomniane izby, wynosiła ok. 14 m (licząc do zwieńczenia szczytu), zaś w pozostałej części – 7,6 m (4,35 m wysokość kondygnacji i 3,25 m wysokość poddasza do kalenicy).

Wnętrze budynku było podzielone wzdłuż osi na dwie części, stanowiące swoje lustrzane odbicie. We frontowym segmencie budynku znajdowały się cztery niewielkie pomieszczenia, licząc od lewej (pn.-wsch.) była to sień (2,5x3,9 m), mieszkanie dozorczy (4,5x3,9 m), poczekalnia (4,6x3,9 m), w której znajdowały się zawijane schody prowadzące na poddasze oraz druga sień (2,6x3,9 m) poprzedzona niewielkim gankiem. W drugiej części budynku znajdowały się dwie obszerne sale o wymiarach 7,5x13 m każda, nieskomunikowane ze sobą. Po stronie lewej była to sala dla ubogich, do której wchodziło się poprzez sień, niepołączoną z mieszkaniem dozorczy. Sala ta, wg rysunku z 1924 r., przeznaczona była na 10 łóżek. Natomiast po stronie prawej znajdowała się sala zebrania członków Towarzystwa, do której wchodziło się poprzez ganek i sień. Schodami znajdującymi się w poczekalni można się było dostać na poddasze, gdzie we frontowej części budynku znajdowały się dwa pomieszczenia tj. pomieszczenie klubowe (4,75x4,05 m) oraz biblioteka (4,62x4,05 m). Pozostała część poddasza była nieużytkowana.

Fasada, zwieńczona okazałym, wklęsło-wypukłym szczytem, posiadała cztery osie, w dwóch środkowych znajdowały się okna doświetlające dwa pomieszczenia poddasza. Otwory okienne parteru były prostokątne zamknięte półkoliście, zaś w kondygnacji górnej prostokątne. Wg rysunków z 1924 r. miały to być okna dwuskrzydłowe, o trójpółowych skrzydłach, na parterze z dwuskrzydłowym (lub dwupółowym) nadświetlem. Poniżej okien znajdował się gzyms podparapetowy, biegnący przez całą szerokość elewacji oraz cokół. Powyżej okien, na osi fasady umieszczone zostało tondo w profilowanej, tynkowanej opasce, w którym przez wiele lat znajdowało się malowidło na desce z przedstawieniem Świętej Rodziny z Bogiem Ojcem³. Elewacje boczne były pięcioosiowe. Wejścia do budynku umieszczone były w skrajnych pn.-wsch.

³ Informacja o malowidle pochodzi z „białej karty” zabytku.

osiach, które były nieco odsunięte od pozostałych, rozmieszczonych symetrycznie. Elewacja tylna praktycznie bez otworów, za wyjątkiem wyjścia z sali zebrań⁴.

Dopiero kilka lat po zakończeniu budowy, w 1895 r., otynkowano budynek i przy tej okazji postanowiono również ogrodzić posesję, aby uniknąć ustanowienia ewentualnej służebności przechodu przez parcelę. W sprawie „oparkanowania realności” Magistrat Podgórze 26.03.1896 r. wydał uchwałę zezwalającą na postawienie ogrodzenia „a to w ten sposób, aby parkan przytykał do granicznych kamienic”⁵. Na nieco późniejszym projekcie widoczny jest mur po obu stronach „Domu przytułku”, w którym po stronie prawej (pd.-zach.) mieściła się brama wjazdowa, a po lewej (pn.-zach.) furtka. Ponadto rada miejska nieodpłatnie przekazała towarzystwu kamień i miał wapienny na wybudowanie muru na tyłach posesji „przeciw obsuwaniu się ziemi”.

Przebudowa budynku miała miejsce w 1925 r. W listopadzie 1924 r. Towarzystwo uzyskało pozwolenie na wykonanie wodociągu oraz na adaptację wnętrza wraz z dobudową „orkiestry oraz sieni z nyżą” w tylnej części budynku. Projekt rozbudowy opracował Antoni Dostał, koncesjonowany budowniczy. Pierwotna wersja zakładała czterometrową rozbudowę budynku od tyłu na całej jego szerokości. Po stronie prawej (pn.-zach.) znajdować się miało miejsce dla orkiestry o szerokości połowy budynku (7,5 m) z doświetleniem poprzez niewielkie okienko umieszczone w elewacji bocznej. Na tę scenę przechodzić się miało z sali zebrań drzwiami, które wcześniej stanowiły wyjście z budynku, ponadto w dawnej elewacji tylnej zaprojektowano szerokie, czterometrowe otwarcie na salę zebrań. Drugą połowę dobudowanego fragmentu zajmowała garderoba (3,7x3,7 m), która była skomunikowana wyłącznie ze sceną oraz sieni, która miała się stać jedynym wejściem do sali ubogich. W sieni tej zaprojektowano również dodatkowe schody na poddasze, których ostatecznie jednak nie zrealizowano. Zarówno sień jak i garderoba miały otrzymać po jednym oknie w elewacji tylnej. Dawne wejście do sali ubogich z sieni frontowej zostało zamurowane, a pomieszczenie to poprzedzono gankiem i połączono z mieszkaniem dozorczy, przy czym przejście z tego mieszkania do poczekalni

⁴ Opis na podstawie rysunków z 1924 r., ale w związku z faktem, że przebudowa z 1925 r. dotyczyła dobudowy „orkiestry” można uznać, że fasadę przedstawiono zgodnie ze stanem pierwotnym.

⁵ ANK ABM ul. Zamoyskiego 50 f 1029.

zostało zlikwidowane. Dobudowany fragment miał zostać nakryty dachem pulpitowym, o połowę niższym od dachu głównego korpusu budynku.

W ten sposób budynek został podzielony na trzy odrębne części: pierwszą największą stanowiła „sala zebrań” z poczekalnią, sienią, miejscem dla orkiestry i pomieszczeniem „nut”, a także na poddaszu z pomieszczeniem klubowym i biblioteką, drugą, nieco mniejszą częścią była „sala dla ubogich” z sienią, a trzecią, najmniejszą, stanowiło mieszkanie dla dozorczy.

Ponadto wzdłuż muru pn.-wsch. zaplanowano zwiększenie ilości toalet i właśnie ta ostatnia zmiana spotkała się z nieprzychylnym stanowiskiem Magistratu, który nakazał zlikwidowanie „istniejącego wychodka w granicy sąsiada” i budowę nowych toalet „wewnątrz spółkiwanych”.

Na projekcie zatwierdzonym 30.12.1925 r. „na wybudowanie szopy i wychodków”, sygnowanym również przez Antoniego Dostala, widać że rozbudowa została zrealizowana wg nieco odmiennego projektu niż pierwotny. Scena (wcześniej nazwana „orkiestrą”) została zamknięta odcinkowo i nie otrzymała okna, a otwarcie pomiędzy salą zebrań a sceną było na prawie całej szerokości pomieszczenia, zaś szatnia (wcześniej określana mianem „nuty”) została powiększona kosztem sieni. Na rysunku tym nie widać również schodów prowadzących z sieni na strych. Ponadto na rysunku za budynkiem widoczny jest już mur oporowy ze schodami prowadzącymi do wyżej położonej części działki. Wzdłuż tego muru została zbudowana murowana szopa o wymiarach 16 x ok. 3,8 m, podzielona na dwa odrębne pomieszczenia równej wielkości. Od strony pn.-zach. zbudowano wspomniane toalety, które były połączone z szatnią.

W niezmienionej formie i funkcji przytułek przetrwał do połowy XX w. Na początku lat 50. XX w. zapadła decyzja o przebudowie „domu przytułku” na kino, które pierwotnie miało się nazywać „A.B.C.”. Projekt przebudowy opracował inż. arch. Jan Czarnecki. Głównym założeniem było „przystosowanie obecnego budynku domu starców do wymogów kina i pełnym wyposażeniu (I Kat) na 230 widzów, zakładając minimum zmian konstrukcyjno-budowlanych i najmniejsze koszty budowy”, które oszacowane

zostały na 350 000 zł. Przebudowa dotyczyła przede wszystkim wnętrza, zewnętrzna forma architektoniczna budynku pozostawała praktycznie bez zmian. Pozwolenie budowlane na podstawie tego projektu zostało wydane 9 czerwca 1954 r. m.in. z warunkiem, aby „w wykonawstwie stosować obowiązujące zarządzanie oszczędnościowe”.

Już wówczas zwrócono uwagę na zabytkowy charakter budynku i dobre proporcje fasady, tłumacząc tym np. pozostawienie wejścia od strony elewacji bocznej i umieszczeniem go w dobudówce.

Projekt zakładał całkowitą przebudowę pd.-zach. części budynku na salę kinową. Dawną salę zebrań ze sceną połączono z pomieszczeniami frontowymi tj. sienią i poczekalnią, tworząc salę kinową na 200-230 miejsc. Fotele umieszczono w 20 rzędach, od rzędu 13 poziom posadzki podnosił się, a kąt nachylenia wynosił 10%. Ekran umieszczono na scenie. W ścianie bocznej zlikwidowano okna, zastępując je drzwiami (zaprojektowano trzy, a zrealizowano dwie pary), a w ścianie pomiędzy dawną salą zebrań a salą dla ubogich zaprojektowano pięć par drzwi (zrealizowano dwie pary, w tym jedne dla obsługi). Wysokość pomieszczenia widowni podniesiono (przy zachowaniu wysokości kalenicy budynku) poprzez nadbudowę ścian o 2 m. Nad tą częścią założono nowe ognioodporne stropy oraz wykonano nową więźbę dachową o zmienionej konstrukcji („deskownice na gwoździe”). Zlikwidowano wewnętrzne schody prowadzące z poczekalni na poddasze, zastępując je schodami zewnętrznymi. Dawne izby poddasza przekształcono w kabinę projekcyjną oraz pomieszczenie kino-techniczne. Ze względów bezpieczeństwa pod kabiną, która pomimo podniesienia wysokości widowni pozostała na niezmienionym poziomie, założono podciąg z belek żelaznych. W ten sposób część widowni znalazła się pod tym pomieszczeniem.

W drugiej części budynku dawne dwuizbowe mieszkanie dozory zastąpiono jednoprzestrzennym „hallem kasowym”. W dawnej sali ubogich urządzono hall (poczekalnię), z którego w części frontowej wydzielono niewielkie pomieszczenia – po jednej stronie przejścia pomieszczenie biurowe, a po drugiej techniczne i kasę, natomiast w części tylnej wydzielono przestrzeń dla bufetu. Z kolei we fragmencie dobudowanym w l. 20. XX w. w miejscu garderoby urządzono pokój dla bileterów, doświetlone jednym

oknem, a w dawnej sieni – sanitariaty o czterech okienkach w elewacji tylnej i jednym w bocznej.

Strop oraz więźba dachowa nad tą częścią pozostały bez zmian. W wyniku przebudowy dach nad frontową partią budynku pozostał bez zmian, w części środkowej wysokości kalenicy nie zmieniono, ale połacie dachowe miały różny kąt nachylenia, dach nad węzłem sanitarnym nie został przekształcony, zaś nad sceną, będącej częścią sali kinowej, został podniesiony.

Główne wejście do budynku zaprojektowano od strony elewacji bocznej lewej (pn.-wsch.) i umieszczono w nowo wybudowanym przedsionku (westybulu), zbudowanym w miejscu poprzedniego ganku. Ponadto wzdłuż granicy działki, prostopadle do przedsionka zbudowano żelbetowe schody, które poprzez dach przedsionka stały się jedynym wyjściem na poddasze.

Zmieniono również cały wystrój i wyposażenie wnętrza nie pozostawiając nic z oryginalnego. Na posadzkach w przedsionku, hallu, poczekalni oraz w pomieszczeniu kino-technicznym położono różnobarwne płyty kamienne, w sanitariatach – kafelki, a w sali kinowej i pozostałych pomieszczeniach – klepkę. Ściany wyłożono boazerią w kolorze ciemnobrązowym, wykonaną z fornirowanych płyt paździerzowych. W boazerię wkomponowano wszystkie drzwi. W sali kinowej boazeria na ścianach bocznych sięgała mniej więcej do połowy wysokości drzwi, powyżej ściany opracowane były z kwadratowych kształtek. Część widowni znajdująca się pod pomieszczeniem projekcyjnym miała ściany w całości pokryte boazerią, z tym że ściana tylna osłonięta była boazerią w formie pionowego deskowania z nabijanymi listewkami. Do sali kinowej prowadziły nowo przebite drzwi, umieszczone w połowie długości ściany. Były to drzwi dwuskrzydłowe, poszerzone o jedno skrzydło mieszczące szafkę techniczną, ujęte we wspólną framugę. Boazeria w pozostałych pomieszczeniach, za wyjątkiem poddasza gdzie ściany były tylko malowane i sanitariatów, sięgała ok. 3 m wysokości. Jedynie w hallu ściana mieszcząca kasę opracowana została analogicznie jak tylna ściana widowni, z tym że okienko kasowe umieszczono w okrągłej ramie, którą w formie dekoracji powtórzono powyżej. Ściany powyżej boazerii były tynkowane.

Przekształcenia zewnętrzne były bardzo ograniczone i sprowadzały się do głównie do zmian otworów okiennych i drzwiowych (ilość, lokalizacja), co wiązało się ze zmianami przeznaczenia wnętrza. Co prawda Czernecki w fasadzie projektował na parterze powiększenie otworów okiennych przy zachowaniu kształtu i wprowadzenie profilowanych opasek, a na poziomie poddasza zastąpienie okien zamkniętych odcinkowo oknami prostokątnymi z gzymsami nadokiennymi, zamierzenia tego jednak nie zrealizowano. Natomiast po lewej stronie fasady wprowadzono wspomniany przedsionek mieszczący wejście, z zaprojektowanymi trzema otworami o ozdobnych kratkach. Przedsionek poprzedzało kilka stopni schodów. Z kolei po prawej stronie elewacji wprowadzono bramę i furtkę o kratkach analogicznych jak do przedsionka. W archiwalnych przekazach widnieje informacja, że w okresie przebudowy dawnego przytułku, na fasadzie w tondzie znajdowało się jeszcze malowidło z przedstawieniem Boga Ojca i Świętej Rodziny, które planowano zdemontować. Swój sprzeciw wobec usunięcia obrazu wyraził ówczesny konserwator zabytków, pisząc w piśmie z października 1956 r., skierowanym do Okręgowego Zarządu Kin, o konieczności pozostawieniu malowidła na dawnym miejscu. Rada Wyższa Stowarzyszenia św. Wincentego á Paulo, poprzedni właściciel budynku, również odmówiła usunięcia obrazu z elewacji. Malowidło ostatecznie usunięto i złożono w magazynie, brak jest natomiast informacji na temat jego dalszych losów.

Prace budowlane i adaptacyjne trwały do końca 1956 r. Otwarcie kina zaplanowano na 23 grudnia 1956 r., dzień wcześniej dokonano odbioru prac, a budynek został ostatecznie oddany do użytku 25 lutego 1957 r.

Kolejne przekształcenia budynku miały miejsce w I. 70. XX w. W wyniku remontu z 1974 r. okna w elewacji frontowej zostały zamurowane i zastąpione murowaną gablotą o szerokości prawie całej elewacji. Ponadto nad parterem zostało wprowadzone masywne zadaszenie na całej szerokości działki, które obejmowało nie tylko fasadę, ale także przedsionek i bramę wjazdową.

Od tamtego czasu wygląd budynku nie uległ zmianom, a prace remontowe miały charakter bieżącego utrzymania obiektu jak również wiązały się z modernizacją sali kinowej. Obecnie w budynku funkcjonuje Podgórski Ośrodek Sztuki Filmowej „Wrzos”,

działający w ramach Domu Kultury „Podgórze” oraz kawiarnia. W 2003 r. Dom Kultury zaplanował przeprowadzenie remontu budynku, polegającego m.in. na wymianie pokrycia dachowego (z blachy ocynk na ocnk) wraz z ociepleniem, wymianie stolarki okiennej na pcv, malowaniu ścian, remoncie i wymianie drzwi, wykonaniu nowej podłogi w sali kinowej w miejscu posadzki betonowej, wykonaniu ocieplenia elewacji, remoncie instalacji i in. Zaplanowane prace uzyskały akceptację Miejskiego Konserwatora Zabytków, który podkreślił, że zakres prac jest dopuszczalny, ponieważ „cały budynek został pozbawiony zabytkowych elementów substancji i wystroju w wyniku przekształceń, adaptacji i remontów w okresie powojennym”. Planowane prace wykonano w niewielkim tylko zakresie, ograniczając się do wymiany okien, malowania i in. drobnych napraw, a dopiero w 2012 r. wymieniono posadzkę i fotele w sali kinowej. Elewacji nie ocieplono.

W sierpniu 2016 r. nowym użytkownikiem budynku został Teatr KTO, który planuje jego remont i adaptację na swoją nową siedzibę.

III OPIS INWENTARYZACYJNY

Materiały:

1. Fundamenty – ceglane
2. Ściany – cegła.
3. Stropy – drewno, żelbet.
4. Dachy – więźba drewniana, pokrycie blacha ocynkowana.
5. Okna – pcv.
6. Drzwi – drewno i aluminium.

Kinoteatr „Wrzos” przy ul. Zamoyskiego 50 zlokalizowany jest we frontowej części działki o powierzchni 1412 m², mającej rzut wydłużonego prostokąta o wymiarach ok. 26x54 m, usytuowanego krótszym bokiem wzdłuż ulicy. Działka mniej więcej do połowy głębokości jest płaska (zniwelowana), pozostała część stanowi zbocze wzgórza Krzemionek, oddzielone od frontowej części działki kamiennym murem oporowym. Zbocze pokryte zielenią, w dużej mierze samosiewną.

Jest to budynek murowany z cegły, tynkowany, na rzucie prostokąta o wymiarach ok. 15x22 m, z pd.-wsch. fragmentem zamkniętym odcinkowo. Budynek usytuowany szczytowo w linii zabudowy ul. Jana Zamoyskiego.

Jest to budynek parterowy, z drugą kondygnacją (użytkowym poddaszem) w części frontowej, niepodpiwniczony, który składa się z trzech części:

- część frontowa o głębokości ok. 4,5 m z użytkowym poddaszem, nakryta dachem dwuspadowym, o wysokości do szczytu ok. 11,7 m, do kalenicy 10,5 m;
- część centralna o nierównych wysokościach ścian zewnętrznych (wyższa po stronie pd.-zach. /sala kinowa/ 6 m i niższa po stronie pn.-wsch. 4 m), nakryta dachem dwuspadowym o różnych kątach nachylenia połaci, o wysokości do kalenicy ok. 7 m, strych nieużytkowany;

- część tylna, dobudowana w l. 20. XX w., nakryta nad sceną dachem trójsпадowym, nad sanitariatami – pulpitowym.

Po stronie pn.-wsch., równolegle do ulicy, niewielka, prostokątna dobudówka mieszcząca na parterze przedsionek z wejściem, wzdłuż pn.-wsch. granicy działki żelbetowe schody prowadzące na dach przybudówki, poprzez` który prowadzi jedyne dojście do pomieszczeń poddasza.

Wnętrze podzielone wzdłuż osi na dwie części. Część pd.-zach. jest jednoprzestrzenna, mieści salę kino-teatralną, ze sceną umieszczoną w części tylnej, zamkniętą odcinkowo. Część pn.-wsch. podzielona na trzy partie – frontową obejmującą hall kasowy i pomieszczenia obsługi (pierwotnie mieszkanie dozorczy), centralną, którą stanowi hall-kawiarnia (pierwotnie sala dla ubogich), oraz tylną, we fragmencie dobudowanym w l. 20. XX w., obejmującą sanitariaty i pomieszczenia obsługi (pierwotnie sieni i szatnia).

Stropy w części pn.-wsch. drewniane, w części pd.-zach. (sala kinowa) żelbetowe, pod kabiną operatora podciąg z belek żelaznych. więźba dachowa drewniana.

Poddasze podzielone na dwie części. Frontowa, o głębokości 4,5 m, mieszcząca pomieszczenia projekcyjne i kino-techniczne o wysokości 2,55 m. Pomieszczenie kinotechniczne wtórnie podzielone na korytarz i dwa niewielkie pomieszczenia. Pozostała część poddasza nieużytkowana.

ELEWACJE

Fasada dwukondygnacyjna. Obecnie prawie całą szerokość parteru zajmuje murowana gabłota w formie wychodzącego przed lico elewacji prostokąta od frontu przeszklonego, nad gabłotą po stronie pn.-wsch. znajduje się czteroskrzydłowe okno o kształcie leżącego prostokąta. Elewacja zwieńczona jest okazałym, wklęsło-wypukłym, oprofilowanym szczytem, przeprutym dwoma, symetrycznie rozmieszczonymi oknami (prostokątne, zamknięte nieznacznymi odcinkami, obecnie dwuskrzydłowe), powyżej których na osi elewacji umieszczone jest tondo o profilowanej opasce, obecnie puste.

Elewacja w poziomie parteru została niejako „rozciągnięta” na całą szerokość działki poprzez dobudowane partie mieszczące wejście i bramę.

Po lewej stronie (pn.-wsch.) znajduje się dobudówka-przedsiónek z wejściem do budynku – z jednoskrzydłowymi drzwiami pośrodku i kwadratowymi oknami po bokach. Jest ona nieznacznie cofnięta względem fasady i poprzedzona pięciostopniowymi schodami wykonanymi z granitu.

Po stronie prawej murowana ściana z bramą wjazdową na posesję i furtką, podobnie jak partia wejściowa cofnięta od pierzei zabudowy; skrzydła bramy (z l. 50. XX w.) metalowe z dekoracyjnie wygiętych płaskowników, umieszczonych w prostokątnych modułach, furtka obecnie z blachy trapezowej.

Fasadę powyżej gabloty przecina masywne zadaszenie, które zostało rozciągnięte na całą szerokość działki, obejmując także wejście po lewej i bramę po prawej stronie. Zadaszenie kryte blachą falistą.

Elewacja bocznapd.-zach. (prawa) dwuosiowa o dwóch parach symetrycznie rozmieszczonych drzwi prowadzących z sali kinowej. Elewacja ta ma zróżnicowaną wysokość, we frontowej partii budynku jest niższa, w środkowej i tylnej, mieszczących salę kinową - wyższa. Zwieńczona jest profilowanym gzymsem podokapowym.

Elewacja boczna pn.-wsch. (lewa) w partii frontowej zastąpiona dobudówką głównego wejścia, powyżej której znajduje się wejście do pomieszczeń poddasza, w partii środkowej o czterech osiach rozmieszczonych niesymetrycznie, w układzie licząc od lewej okno, drzwi i dwa okna, a w partii tylnej (dobudowanej w l. 20. XX w.) jedno, niewielkie, prostokątne okienko. Partia frontowa i środkowa zwieńczone profilowanym gzymsem, w części tylnej gzymsu brak.

Elewacja tylna podzielona na dwie części, fragment za sceną zamknięty odcinkowo, bez otworów, zwieńczony profilowanym gzymsem podokapowym, fragment drugi o jednym okniadoświetlającym pomieszczenie obsługi i czterech niewielkich, prostokątnych okienkach sanitariatów, gzymsu brak.

Wszystkie okna wtórne, z pcv, w elewacji frontowej dwuskrzydłowe, w elewacji bocznej i tylnej dwuskrzydłowe, ze ślemieniem i jednopolowym nadświetlem. Stolarka drzwiowa wtórna drewniana (drzwi w elewacjach bocznych) i z aluminium (drzwi wejściowe).

DACH

Więźba dachowa drewniana. Dach nad częścią frontową budynku wsparty na wysokich ściankach kolankowych, dwuspadowy, kryty blachą na rąbek stojący, w kolorze stalowym. W części środkowej dach dwuspadowy, o różnych kątach nachylenia połaci, po stronie pd.-zach. mniejszym, po pn.-wsch. większym, kryty blachą na rąbek stojący w kolorze bordowym. W części tylnej, dobudowanej w l. 20. XX w., nad sceną trójspadowy, nad sanitariatami – dwuspadowy, kryty jak w części środkowej budynku.

WNĘTRZA

Wnętrze współczesne, będące wynikiem adaptacji budynku na kino w l. 50. XX w., przebudowy z l. 70. XX w. oraz późniejszych przekształceń.

Posadzki w hallu, hallu-kawiarni – różnobarwne płyty marmurowe o różnej wielkości, w sali kinowej wykładzina na posadzce betonowej, w sanitariatach kafelki, w pomieszczeniu służbowym resztki parkietu, na poddaszu panele i wykładzina.

Ściany – w hallu i hallu-kawiarni boazerie do wysokości nieco powyżej drzwi, powyżej tynkowane, w sali kinowej boazerie mniej więcej do połowy wysokości drzwi na ścianach bocznych, powyżej kwadratowe kształtki, ściany tylne oraz boczne pod kabiną projekcyjną w całości przesłonięte boazerią. Boazeria wykonana z fornirowanych płyt paździerzowych. W sanitariatach kafelki. Pozostałe pomieszczenia malowane.

Stolarka drzwiowa – drewniana w okleinie analogicznej jak boazeria, dwuskrzydłowa do sali kinowej hallu-kawiarni i z sali na zewnątrz budynku, jednoskrzydłowa do sanitariatów. W sanitariatach i na poddaszu drewniana, jednoskrzydłowa, płycinowa. Z hallu do hallu-kawiarni dwuskrzydłowe drzwi z aluminium.

IV WALORYZACJA I POSTULATY KONSERWATORSKIE

Kino „Wrzos” przy ul. Zamoyskiego 50 jest ujęte w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, położone jest na terenie układu urbanistycznego dawnego miasta Podgórze, który jest wpisany do rejestru zabytków pod nr A-608 decyzją z 26.10.1981 r. oraz na obszarze uznanym Zarządzeniem Prezydenta RP z 8.09.1993 r. za pomnik historii. Na tym terenie obowiązuje również miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru „Stare Podgórze – Kalwaryjska”, który także wprowadza ochronę budynku.

Kino „Wrzos” ze względu na swoją pierwotną funkcję – przytułek dla ubogich i dla starców – jest budynkiem o dość skromnej architekturze, niewyróżniającym się pod względem stylu, czy też nowatorskich rozwiązań na tle innych budynków użyteczności publicznej końca XIX w. Nie mniej jednak jest wartościowym elementem kształtującym pierzeję ul. Jana Zamoyskiego i istotnym w krajobrazie kulturowym Podgórze.

Najwartościowszym elementem budynku, odbieranym z przestrzeni publicznej, jest jego partia frontowa, ze szczególnym uwzględnieniem fasady (bez wtórnych przekształceń) o charakterystycznym falistym, wklęsło-wypukłym szczycie, o cechach neobarokowych. Ten frontowy segment budynku został wyraźnie oddzielony od pozostałej części. W odróżnieniu od reszty strychu, tylko nad partią frontową poddasze ma charakter użytkowy, a przez to jest wyższe i nakryte odrębnym dachem.

Adaptacja budynku na kino w I. 50. XX w. i związane z tym daleko idące przebudowy doprowadziły do całkowitej utraty oryginalnych, zabytkowych elementów wystroju i wyposażenia, a także do częściowego przekształcenia wyglądu zewnętrznego.

Wnętrza zostały gruntownie przebudowane w celu dostosowania do nowej funkcji, z uwzględnieniem zmiany układu pomieszczeń, a przy sali kinowej również ze

zmianą wysokości ścian, wymianą stropów, więźby dachowej oraz kąta nachylenia połaci dachowej.

Zmianie uległ również wygląd wszystkich elewacji. Największe, a przy tym najbardziej niekorzystne zmiany wprowadzono w l. 70. XX w. w fasadzie. Wprowadzone dość masywne zadaszenie nad parterem, które obejmuje całą szerokość działki, tj. nie tylko elewację, ale również przedsionek z wejściem po jednej i bramę po drugiej stronie, optycznie przecięło budynek, zaburzając jego proporcje. Odbiór elewacji zniekształcony jest również przez pas gabloty, którą zastąpiono okna parteru. Na pozostałych elewacjach zmiany dotyczą przede wszystkim otworów okiennych, które ze względu na nowe funkcje nadane wnętrzom, zostały częściowo przekształcone, zamurowane lub zastąpione drzwiami.

Elewacje posiadają bardzo skromny detal architektoniczny. Jak już zostało wspomniane najciekawsza pod tym względem jest elewacja frontowa z wklęsło-wypukłym szczytem, w którym umieszczone jest tondo od lat 50. pozbawione znajdującego się w nim malowidła. Elewacje boczne posiadają jedynie profilowany, mało wydatny gzyms podokapowy, z tym że gzyms elewacji bocznej od strony sali kinowej jest wtórny, pochodzi z l. 50. i wiąże się z nadbudową tej ściany o dwa metry. Natomiast elewacja tylna, za wyjątkiem odcinkowego fragmentu za salą kinową, pozbawiona jest jakichkolwiek dekoracji.

Teatr KTO – nowy użytkownik budynku — planuje jego remont i przebudowę na swoją nową siedzibę. Ze względu na zabytkowy charakter, wszelkie przekształcenia budynku muszą uwzględniać konieczność zachowania odbioru sylwety budynku z przestrzeni publicznej i powinny być prowadzone z uwzględnieniem następujących elementów:

1. Należy zachować architektoniczną formę frontowego segmentu budynku, która jest elementem kompozycyjnym pierzei zabudowy ulicy i ma zasadnicze znaczenie dla odbioru budynku. Do tego fragmentu obiektu należy podejść zachowawczo, przywracając mu pierwotne walory stylowe.

2. Wskazane jest przywrócenie pierwotnego wyglądu fasady poprzez usunięcie wtórnego zadaszania i zastąpienie go, tam gdzie wymagać będzie tego funkcja, zadaszaniem o lekkiej formie, korespondującej z architekturą budynku i harmonijnie wkomponowanego w elewację. Wskazane jest również usunięcie gabloty zajmującej praktycznie całą szerokość parteru oraz przywrócenie otworów okiennych o kształcie i lokalizacji zgodnymi z przekazami archiwalnymi i potwierdzonymi rozpoznaniem *in situ*. W przypadku, gdyby odtworzenie okien nie znalazło uzasadnienia funkcjonalnego, proponuje się wykonanie blend odpowiadających miejscu i kształtowi okien. Blendy mogłyby zostać również wykorzystane jako gabloty na afisze teatralne.
3. Postuluje się również przywrócenie w elewacji frontowej drewnianej stolarki okiennej o historycznych podziałach.
4. Przedsionek znajdujący się po lewej stronie fasady, mieszczący na parterze wejście do budynku oraz brama z furtką po prawej stronie są wtórne, pochodzą z l. 50. i nie przedstawiają wartości zabytkowej. Od strony dziedzińca do przedsionka dostawione są żelbetowe schody, prowadzące poprzez dach przedsionka do frontowych pomieszczeń poddasza. Schody również są elementem z l. 50. nie posiadającym wartości. Zatem elementy te mogą być kształtowane bez ograniczeń wynikających z ochrony zabytków.
5. W wyniku licznych przebudów i adaptacji, wewnątrz budynku nie zachowały się żadne elementy historycznego wystroju i wyposażenia, jak również w dużej mierze została zmieniona pierwotna dyspozycja. Dlatego nie wydaje się konieczne nakładanie na projektantów ograniczeń związanych z aranżacją wnętrza.
6. Ewentualne powiększenie powierzchni użytkowej budynku winno być harmonijnie dostosowane do oryginalnej formy architektonicznej i nie powinno być widoczne z przestrzeni publicznej (nie powinno zaburzać odbioru budynku z przestrzeni publicznej). Przy czym bezwzględnie należy zachować segment frontowy. Wskazane jest także zachowanie obrysu budynku z pozostawieniem ścian obwodowych, a w przypadkach uzasadnionych stanem technicznym lub nową

funkcją możliwa jest ich wymiana lub częściowe usunięcie z zaznaczeniem pierwotnego przebiegu.

7. Elementy wprowadzone w trakcie przebudów w l. 50. i 70. XX w. i późniejszych nie posiadają wartości zabytkowych i mogą zostać usunięte.
8. Kolorystyka frontowego segmentu budynku powinna odtwarzać oryginalną w oparciu o przeprowadzone rozpoznanie kolorystyczne. Kolorystyka pozostałej części powinna korespondować z segmentem frontowym.
9. Budynek gospodarczy, usytuowany za kinem „Wrzos”, jest obiektem bezstylowym, pozbawionym wartości zabytkowych, nie ujętym w ewidencji zabytków, ani nie objętym ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Dlatego nie wskazuje się wytycznych co do możliwości przekształceń za wyjątkiem konieczności dostosowania się do zapisów planu miejscowego.
10. Zagospodarowanie działki: działka jest dosyć duża podzielona na dwie części, w części frontowej znajduje się zabudowa, pozostała część jest oddzielona murem oporowym, zapobiegającym osypywaniu się wzgórza Krzemionek, ten fragment działki przewidziany jest na teren zielony.
11. Ponadto projekt przebudowy musi uwzględniać ograniczenia wynikające z obowiązującego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Stare Podgórze – Kalwaryjska” zawarte w § 7 *Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, dóbr kultury współczesnej oraz krajobrazu kulturowego* oraz w § 26 dotyczącym terenu zabudowy usługowej U.1, w którym znajduje się kino „Wrzos”. W odniesieniu do budynków frontowych plan wprowadza nakaz zachowania kształtu bryły i gabarytów budynku (§ 26).